

Саша ХАЦИ ТАНЧИЋ

СТВАРАЊЕ И ОБЛИК

Ка поетици природних и произведених облика у делу Миодрага Павловића

Миодраг Павловић рачуна с природом по себи. Узимајући је као нешто што по себи бивствује, дакле, што претходи људској историји, истовремено »прати« њено формирање и преображавање као елементарни процес стварања. И дело *Небо у њећини*¹⁾ упућује на закључак да је Павловићев принцип схватања природе стваралачки, са чим доводи у везу и стварање као субјективну духовну делатност. Субјективност стваралачког искуства комплементарна је с природним супстратом. Оно што је за први тип стварања природни супстрат, то је за други, антрополошки тип стварања – фројдовски речено – сублимат.

1.

Акт стварања је делотворан процес у којем се конституишу облици или форме у природи и уметности. Стога је »Пред-песма« као пролегомена *Неба у њећини* посвећена облику или форми до ступања *створења*, а створења, како каже песник, »морају однекуд доћи, морају бити створена.«²⁾ Трагајући за њиховом суштином као суштином самога стварања, Миодраг Павловић их фундира у »оној хиперзгуснутој материји која претходи свом разбоковању у облике«.³⁾ Стога песник историју настанка облика схвата као »Удаљеност материје од свог почетног стања.«⁴⁾ И одмах затим: »форма показује да у природи постоји синтеза, склапање мучно, тешко, довитљиво сажимање мањих облика у веће, уз помоћ енергије, невидљиве функције, уз помоћ других облика који су посредници, спајалице, причвршћивачи.«⁵⁾ Судаћи по овоме, Павловић је најближи теорији по којој је свет у сталном настајању и то у процесима који се могу објаснити пре свега помоћу природних узрока. Он запажа само настојање природе да најпогодније форме за свој развој налази испробавајући разне могућности које, када не успеју, напушта и затим друге

¹⁾ Миодраг Павловић, *Небо у њећини*, Библиотека Крајински књижевни круг, Уметничко удружење »Крајински круг«, Неготин, 1993.

²⁾ Исто, стр. 7.

³⁾ Исто, стр. 7.

⁴⁾ Исто, стр. 8.

⁵⁾ Исто, стр. 8.

ствара. То можемо довести у везу са запажањем још једног филозофски опредељеног књижевника. Андре Жид је такође запазио у роману *Ковачи лажној новца*: »Изгледа као да је природа окушала редом све начине да оживи, да се креће, да се послужила свим што допуштају материја и њени закони«. Неоспорно је, дакле, да се развој природе одвија у беочузима форми нижих у више, специфично нових форми материје, као што је прелаз из неживе у живу материју. То нам открива да свет можемо схватити само као јединствени процес који се развија и постаје све сложенији. Оно што се у различитим стањима природе може мењати јесте само облик у коме се ти процеси одвијају.

Инваријантни процеси законито се испољавају у уметничком стварању и, уопште узев, они могу полагати право на универзално важење. »уметник је онај који запажа и тражи облик, њиме се открива садашњост и прошлост«, каже Павловић у делу *Природни облик и лик*.⁶⁾ Тиме означава поступак уметничког обликовања дела и одређује услове под којима оно настаје.

Појам стварања допушта Павловићу, исто тако, да развитак материје у облик учини прихватљивим у исти мах и као поступак (или историју) њеног синтетизовања. Синтеза претпоставља могућности неспутане саморефлексије уметничког стварања или стварања уметничких облика.

Павловићево *Небо у њећини*, поред »завршног стања света«, у којем се таложу и синтетизује природно стварање, прихвата и »стање завршне уобличености«, дакле, произведене облике. Завршним исказом: »да усхвалимо светлост, да је опевамо, њу која је била на почетку«¹⁾ повезују се симболички посредоване интеракције, из којих се једино могу разумети »ствари и жива бића« која су добила свој облик »када се она појавила«. Дакле, смером пред-песме преображене у светлост одвија се поетско искуство дела *Небо у њећини*, у којем се по циклусима показују облици природе и њихова уметничка интерпретација.

2.

Идеја самоконституисања света путем облика послужила је аутору *Неба у њећини* као нит-водиља у усвајању феноменологије постојања. Субјективизована песничка свест испитује и описује облике који сами себе стварају или происходе један из другог као камен, планина, дрво, облаци, пећина, светлост, све до небеса. У истоименим циклусима аутор их саображава искуству рефлексije: развитак појединачних облика условљава коначни облик да би »радом« песничке свести био уметнички универзализован.

У тематским циклусима о степеницама, капији и песми, као и у циклусу о храму, повезаност природних и уметничких облика испробава се с истог поетичког становишта обликовања под којим се стварност имагинира и песничко искуство организује у текст. Павловић је тај

⁶⁾ Миодраг Павловић, *Природни облик и лик*, Нолит, Београд, 1984, стр. 18

поступак самеравао начину улажења природних облика као израза објективизираних стварности у кружно кретање уметничких идеја. Он је открио да уметнички облици присвајају природне облике, односно да је »порекло уметничких облика у природи, да се на њима заснивају уметничка значења и да се у њима налази почетна лепота.«⁷⁾ Утолико су непосредније природни облици »умешани« у уметничке облике уколико све више, како такође открива песник, »'природност' природе мами да се у њу вратимо, да се пидружимо свезначењу које се, изгледа, само у природи налази.«⁸⁾ На другој страни, природним облицима у стриктном смислу недостаје моменат рефлексije, којим се одликују уметнички облици, путем којих »природни облици тек у нама постају симболима.«⁹⁾

Уколико природа поставља оквире у којима се могу интерпретирати њена настојања и функција њених облика, утолико се, дакле, уметност и култура појављују под категоријама расположивих облика: поступак коришћења природних облика на ступњу уметничке самосвести аутор *Неба у њећини* препознаје као поступак симболизације. У процесу уметничког стварања поступак обликовања се преображава у симболичко посредовање с природом или, према песниковим речима, у »неочекивано сазнање: оно што је невидљиво у нама, огледа се у ономе што је невидљиво у природи.«¹⁰⁾ Спојени у функционални круг стварања и обликовања »сада се уместо сведочења о предметима тражи неко ко ће да отвори завештања запечаћена у формама природе.«¹¹⁾ Биће то, вели песник, знаци које ће мало огледало скривено у нама прочитати као велике посреднике значења, затим и као посебна бића која се зову: симболи. Тиме се остварује концепција песника Миодрага Паловића да уметнички облик обухвата природни облик исто онако као што природни облик обухвата собом уметнички облик. Како песник утврђује, они себе разумеју по аналогiji недокучивог постојања облика уопште.

3.

Миодраг Павловић своју теорију природних облика не заснива на научним или техничким открићима, него пре свега на поетској инспирацији. И у његовом делу *Небо у њећини*, колико и у делима *Природни облик и лик* и *Поеџика жрџивеној обреда*¹²⁾ можемо наћи тачне, песнички и симболички изражене, неке основне истине о природи и уметности.

Павловић анализује однос природних и уметничких облика у посебном делу *Природни облик и лик*, док се појавама храма и пећине бави у капиталном делу *Поеџика жрџивеној обреда*. Опсег појава којима се бави као одређеним објективизацијама живота у спољашњем свету прегнантно се понавља на начин повратне везе с оним што је сам створио у уметности и духовној науци.

⁷⁾ Миодраг Павловић, Наведено дело, стр. 40.

⁸⁾ Исто, стр. 46.

⁹⁾ Исто, стр. 42.

¹⁰⁾ Исто

¹¹⁾ Исто

¹²⁾ Миодраг Павловић, *Поеџика жрџивеној обреда*, Нолит, Београд, 1987.

Главна храмовна институција јесте човек сам, и његово биће у телу и унутрашњости душе, утврђује Павловић тумачећи разумевање храма као једне од стожерних тема свога целокупног стварања. »Корен храма је у гробу, у пећини која под земљом крије мртво тело, у пећини дубоко испод храма, у материци земље која прима и враћа живе: људе, звери, биљке«, записао је у *Небу у њећини*, доводећи у непосредну везу појаву храма с пећином.¹³⁾ У *Поејици жривеној обреда* он се темељитије, пак, бави појавом и суштином пећине.¹⁴⁾ Сасвим у Павловићевом схватању веза између природних и уметничких облика у *Поејици жривеној обреда* најпре ће се рећи да пећина »у себи има све родитељске елементе, али сама није елемент, иако је дубина. Она је дубина уобличеног простора и била је сматрана или виђена као орган елемената. Пећина је прилаз земљиној дубини, увид у њену унутрашњост, привилегија да се земљиној дубини приђе на близину додира«, да би, потом, природна појава пећине била доведена у везу с уметношћу стварању у пећини, врло распрострањеној и настајалој у различитим временима.¹⁵⁾ У повезаности пећине и уметничког израза облик и суштина појављују се у условима самог стварања. Уметнички израз спаја митске симболе, магијске радње и експресију; њиме се испољавају схеме схватања света и интеракције. Зато Павловић утврђује да »тамо, у оним пећинама одакле је видео да излазе животиње, човек се одлучивао да смести своју високо развијену уметност представљања«. ¹⁶⁾ Иманентно испољавање напретка човековог уметничког изражавања у пећинама задовољило је, истовремено, највише захтеве естетске категоријалности. Они су гарантовали стално емитовање поруке коју је човек упућивао земљином телу. Тиме је уметност у пећинама стекла димензију поруке. »Да би плодови те поруке били леви, разговетни, добро развијени, морала је и порука бити саопштена на најбољи, уметнички виртуозан начин«, утврђује Павловић у *Поејици жривеној обреда* изванредно висок уметнички квалитет пећинских слика и цртежа.¹⁷⁾

Митски карактер пећине препознајемо по Сибили, скривеној у пећини, док чува тајну о лабиринту. Над пећином којом се улази у доњи свет или спознаје подробна истина о њему, лабиринт се, сликовито представља Миодраг Павловић, шири као цвет.

Овај песник подешава одређену повезаност примене древних веровања са схватањем пећина као неке врсте чистилицшта, места рађања и обнављања. Из њих се, наиме, прелази са земље на небо. Исто тако, он указује на могућност самоконституисања људског рода у смислу његове

¹³⁾ Миодраг Павловић, Наведено дело, стр. 65.

¹⁴⁾ Уп. »Израза из храма«, у књизи: *Поејика жривеној обреда*, стр. 229.

¹⁵⁾ Исто, стр. 65.

¹⁶⁾ *Поејика жривеној обреда*, стр. 22.

¹⁷⁾ Исто, стр. 23.

христолике појаве на планети утемељењем у витлејемској пећини. Мисао која води таквом сазнању одмерава се према оним објективно постављеним питањима одржавања живота и света на која је одговорено посредством божанског облика егзистенције као такве.

4.

Небо у пећини, као поетски израз и као насловна идеја најбоље карактерише дубину и ширину овог својеврсног универзума лирских тема, које песник открива и усваја као примарни знак визије природе и уметности, природе уметности и уметности природе. Ту су се слиле главне теме и укрстили основни мотиви, сучелиле доминантне идеје и сукобила карактеристична емотивна расположења од којих песник најчешће полази и којима се најрадије враћа. Чини се да све што је песник хтео и што је постигао у садржају и изразу у претходним делима, дато је овде као синтеза, као резиме или сажетак онога што је остварено у ширим просторима његовог стваралаштва. У том смислу Миодраг Павловић је на путу установљења поетике природних и произведених облика, ако не и лирски конципираног пројекта којим завештава свој поглед на стварање уопште.

Репрезентативно за његово стваралаштво у целини, дело *Небо у пећини* у исто време је и уметничка појава за себе. Уопште узев, изражава универзалну везу природе и човека коју је Миодраг Павловић остварио с емфатичком моћи громадног српског и европског ствараоца, једног од највећих на Балкану.